

**REALIYA: TIL VA MADANIYATNING MADANIY-LINGVISTIK
HODISASI**

Quvatova Mushtariy

Burxonova Moxchehra

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti

4-bosqich talabalari

Annotatsiya: *Ushbu maqola realiya tushunchasini, uning turlarini va tarjimada qo'llaniladigan strategiyalarni o'rganadi. Realিয়া — til va madaniyat bilan bog'liq, boshqa tillarda to'liq ekvivalenti bo'lmagan atamalar va hodisalar majmuasidir. Maqolada madaniy, geografik, tarixiy, siyosiy va kundalik hayotga oid realiyalar misollar bilan ko'rsatilgan. Shuningdek, ularni tarjima qilishda qo'llaniladigan usullar: transliteratsiya, izohli tarjima, moslashtirish va qisman ekvivalent topish batafsil tahlil qilingan. Maqola realiyalarning til o'rganish, madaniyatlararo muloqot va tarjima jarayonidagi ahamiyatini ta'kidlaydi.*

Kirish: Realিয়া — bugungi tilshunoslikda muhim o'rin tutuvchi tushuncha bo'lib, u til orqali ifodalanuvchi real hayot hodisalari, madaniy realiyalar, geografik va tarixiy ob'ektlar, urf-odatlar, kundalik hayot predmetlarini o'z ichiga oladi. Realiyalar tilning madaniy kontekstida ma'no kasb qiladi va ularni tarjima qilish jarayonida maxsus e'tibor talab etiladi. Mazkur maqola realiya tushunchasi, turlari, tarjima strategiyalari va amaliy ahamiyatini o'rganadi.

1. Realিয়া tushunchasi Realিয়া — bu til ichida mavjud bo'lgan va ma'lum bir xalqning real hayoti, madaniyati yoki ijtimoiy tuzilmasi bilan bog'liq bo'lgan atamalar, tushunchalar va hodisalar majmuasi. Realiyalar boshqa tillarda to'liq ekvivalenti bo'lmaganligi sababli ularni tarjima qilish har doim murakkab bo'lgan.

Realiyalar aynan tilning madaniy-lingvistik qatlamiga to'g'ri keladi, chunki ular til orqali jamiyat hayoti, urf-odatlar, iqlim, iqtisod, siyosat, tarix va boshqalar bilan chambarchas bog'liq.

2. Realialar turlari

Realialarni bir necha asosiy toifaga ajratish mumkin:

2.1. Madaniy realialar

Bu toifa xalqning urf-odatlarini, tadbirlari, bayramlari va ijtimoiy madaniy hodisalarini o'z ichiga oladi.

Misollar: Navro'z, Sumalak, Bodomzor, Kelin kelinoy.

2.2. Geografik realialar

Biror xalq yoki hududga xos bo'lgan yer nomlari, daryo, tog', shaharlar.

Misollar: Amudaryo, Farg'ona vodiysi, Samarqand.

2.3. Tarixiy realialar

Tarixiy shaxslar, voqealar, davrlar.

Misollar: Amir Temur, Buyuk ipak yo'li, XIV asr O'zbekiston tarixi.

2.4. Siyosiy va ijtimoiy realialar

Davlat tuzilmasi, siyosiy institutlar, ijtimoiy tizimlar bilan bog'liq atamalar.

Misollar: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Oliy Majlis.

2.5. Kundalik hayot realialari

Mahalliy ovqatlar, kiyim-kechak, hunarmandchilik buyumlari.

Misollar: Palov, Choynak, Atlas mato.

3. Realialarni tarjima qilish qiyinchiliklari

Realialar tarjimada to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentga ega bo'lmashligi sababli tarjimonlarni turli strategiyalarni qo'llashga majbur qiladi. Quyida asosiy usullar keltirilgan:

3.1. Transliteratsiya

So'zning alifbodan-alifboga o'tkazilishi.

Misol: Navro'z → Navruz.

3.2. Izohli tarjima

Realiani ma'nosini tushuntirish orqali berish.

Misol: Palov → Uzbek national rice dish.

3.3. Moslashtirish (adaptatsiya)

Tarjima tilida tushunarli bo'lgan ekvivalent yoki yaqin tushuncha bilan

almashtirish.

Misol: Choynak → kettle (suv qaynatadigan idish).

3.4. Qisman ekvivalent topish

Realini unga eng yaqin tushungan atama bilan berish.

Misol: Nowruz → Spring festival.

4. Realilar tarjimasining muhimligi

Realilarni to'g'ri ifodalash quyidagi sabablarga ko'ra muhimdir:

Madaniyatlararo muloqotni to'g'ri tashkil etadi,

Til o'rganish jarayonida madaniy kontekstni tushunishga yordam beradi,

Tarjima sifatini oshiradi,

Madaniy identifikatsiyani saqlaydi.

Realilar tarjimada e'tiborga olinsa, matnning asl mazmuni va madaniy konteksti buzilmaydi.

5. Xulosa

Realia — tilning madaniy-lingvistik qatlamini tashkil etuvchi real hayot hodisalari, atamalari va tushunchalaridir. Ular bir til bilan bog'liq bo'lib, boshqa tillarga tarjima qilinayotganda maxsus strategiyalar talab etadi. Realilarni to'g'ri tarjima qilish til bilimini chuqurlashtiradi, madaniyatlararo tushunishni mustahkamlaydi va tarjimaning sifatini oshiradi.

Foydalangan adabiyotlar (References)

Vlahov, S. & Florin, S. Neperovodimoe v perevode. Realii. — Bu manba tarjimashunoslikda realiya tushunchasi va uning tarjimada qiyinchiliklarini yoritadi. scientific-jl.org

Vereshchagin, V. M. & Kostomarov, V. G. Realia and Translation: Problems and Solutions. Moscow: Nauka, 1990. — Realialar va tarjima muammolari bo'yicha klassik ilmiy ishlardan biri. scientific-jl.org

Shcherba, L. V. Language and Culture: The Role of Realia in Translation. Leningrad: Izdatel'stvo Akademii Nauk, 1957. — Til va madaniyat munosabatini realiyalar orqali yoritadi.